

Развојот на
постпозитивниот
морфолошки член
во македонскиот
јазик како
експонент на
генеричната
референција

Бобан Карапевски

Универзитет „Св. Кирил и Методиј“
во Скопје, Филолошки факултет
„Блаже Конески“,
Република Северна Македонија

Развитие
постпозитивного
артикла как
показателя
генерической
референции
в македонском
языке

Бобан Карапевски

Универзитет им. Свв. Кирилла и
Мефодия в Скопье, Филологический
факультет им. Блаже Конеского,
Республика Северная Македония

Апстракт

Постпозитивниот морфолошки член е главниот експонент на граматичката категорија определеност, заедно со показните заменки, во македонскиот јазик. Сепак, постојат видови определеност каде што членот се специјализирал и станал единственото средство што може да се употреби како маркер на соодветната референција. Сфаќањето на нешто како идентификувано, издвоено, определено, детерминирано итн. е субјективно и припаѓа во доменот на комуникацискиот чин, па затоа определеноста, *sensu lato*, и членост, *sensu stricto*, може да се означат како егоцентрички единици на јазикот (егоцентрици). Од друга страна, пак, генеричност, која подразбира

Цитирование: *Карапевски Б.* Развитие постпозитивного артикла как показателя генерической референции в македонском языке // *Slovene*. 2022. Vol. 11, № 2. С. 244–263.

Citation: *Karapevski B.* (2022) The Development of the Postpositive Morphological Article in Macedonian as an Exponent of Generic Reference. *Slovene*, Vol. 11, № 2, p. 244–263.

DOI: 10.31168/2305-6754.2022.11.2.11

упатување кон цело множество, т.е. род (genus), *grosso modo*, го исклучува членот како експонент на определеноста сфатена како множество од конечен број елементи, кои можат да се идентификуваат. Историскиот развој на членот упатува на тоа дека кај овој тип референција тој најдоцна се појавува како показател, а за тоа влијаеле извесни синтаксички и прагматички фактори, односно устројството на реченицата и актуелното реченично раслојување — тематско-ремаатската структура на исказот.

Клучни зборови

определеност, член, референција, генерична референција, експоненти

Резюме

Продефинирање на категоријата определеност е достапно сложно из-за високој степен абстракции на оваа категорија. Тем не менее определеност е артикль, ако таа е присутна во структурата на јазикот, представена со важниот граматичкиот средство референција. Во македонскиот јазик главниот маркер на граматичката категорија определеност (помимо указателните местоимени) — е постпозитивниот артикль. Существоваат типови на значења на категоријата определеност, кои можат да се изразат само со артикль. Предметот на определеност е субјективно, што произлегува од рамките на конкретниот комуникативен акт, па затоа определеност, *sensu lato*, и артиклевост, *sensu stricto*, можат да се назоват егзотрически единици на јазикот (егзотрически). Со друга страна, родовата референција, која укажува на цело множество, т.е. род (genus), *grosso modo*, не вклучува артикль во ред на показатели со значење «конечно множество елементи, кои можат да се определат». Историчкото развој на артикль укажува на тоа, што тој станува маркер на генеричката референција многу подоцна. На овој процес влијае целиот ред синтаксички и прагматички фактори: структурното устројство и актуелното членение на предложението, а исто така тематско-ремаатските одношения во изјавувањето.

Клучевите зборови

определеност, артикль, референција, генеричка референција, маркер

Потреба за искажување на надворешнојазичниот свет со јазични средства е инхерентна човекова особина. Како нејзин производ веројатно се појавува јазикот, сфатен како систем од знаци (*langue*, во значењето на Фердинанд де Сосир; сп. [Sosir 2004]), каков што го знаеме денеска, односно, уште повеќе, говорот (*parole*, сп. [Ibid.]), како негова конкретна реализација. Всушност, сооднесеноста меѓу пораката и референтот, кој може да биде и конечно и бесконечно множество, и непознат и познат, и идентификуван и неидентификуван, во својата основа ја содржи референцијалната функција на јазикот (сп. [Jakobson 1960]).

Во основата на референцијата, сфатена како „однос на јазичните изрази со стварноста — механизми што дозволуваат да се поврзуваат зборовните искази и нивните компоненти со нејазични објекти, ситуации, настани, факти, положби на нештата во реалниот свет“ [Падучева 2010: 7] се појавува клучниот сооднос јазик — стварност. Се работи за начинот на кој дејствителноста се концептуализира, се сведува на апстракција, па потоа се материјализира (во говорена или во пишувана форма) и се продуцира како јазичен израз (како говор што е дизајниран според расположливите средства што ги нуди јазичниот код). Во чисто лингвистичка смисла, се мисли на „граматикализира[ње] информација за тоа кои елементи од посоченото и/или именуваното множество (кои денотати на посочениот и/или именуваниот поим) се посочуваат во фразата“ [Тополињска 1974: 62].

Со оглед на тоа што материјализацијата е дело на човекот, на првото лице, таа е, условно, оптоварена од субјективното во стварноста, па во таа смисла и во јазикот¹. Па, така, во јазикот се идентификуваат појави (пред сè, на граматичко рамниште), кои можеме да ги наречеме *егоцентрици*. Во основата на ова сфаќање се погледите на Е. Падучева (сп. [Падучева 2019]), која тргнува од два става — на Емил Бенвенист и на Карл Билер: првиот вели дека јазикот толку силно се одликува со искажување на субјективноста, што се поставува прашањето дали тој воопшто би можел, ако се устрои поинаку, да функционира и да се нарекува јазик; вториот (Билер), всушност, е авторот на терминот „егоцентрички/егоцентричен“ (во образувањата на именски групи/колокации од типот на егоцентричко укажување, егоцентрички аспект на јазикот) [Падучева 2019: 18]. Овој термин ги означува „оние зборови, граматички категории, синтаксички конструкции, чија семантика го подразбира говорителот, во однос на учесниците во опишаната ситуација“ [Падучева 2019: 17].

За класични егоцентрици Падучева ги смета деиктиците, бидејќи „тие дозволуваат упатување (посочување, реферирање) кон лица, објекти, настани, случувања, делови од просторот и времето преку односот со говорителот во моментот на зборувањето и на местото на зборувањето“ [Падучева 2019: 17].

Поимот на егоцентриците го доведуваме во релација со експонентите на определеноста. Имено, прикажувањето на нешто како определено или неопределено, издвоено од множеството и познато или само неозначен/непознат елемент, може да биде одлука на говорителот и да зависи само од него. Кај неопределеноста веќе имаме експлицитни

¹ Според С. Керкегор, на пример, вистината е (само) субјективното (сп. [Kierkegaard 1992]).

показатели на ваквиот (со)однос, па во македонската лингвистичка литература се прави разлика меѓу „објективна“ и „субјективна неопределеност“ и преку различни експоненти — *еден* наспрема *некој* (сп. [Тополињска 1974: 74–75; Минова-Ѓуркова 2000: 63, 124–125]).

Определеноста, или „определните референцијални изрази“, според Џ. Лајонс [Lyons 1977: 179], во англискиот (како и во другите јазици, заб. наша) се пројавуваат во три вариетети, определени именски групи, лични имиња и лични заменки. Она што ги обединува, т.е. она што е заедничко за нив, е дефиницијата на определеноста, која низ лингвистичката литература е мошне хетерогена. Со оглед на комплексноста на поимот и високиот степен на апстракција, често се тргнува или од нејзините експоненти и конечниот или потенцијалниот регистар начини за искажување (в. [Karlić 2011: 321]) или таа се врзува за низа поими од типот на „познатост“, „препознатливост“, „специфичност“, „референцијалност“, „единственост“, „инклузивност“, „кардиналност“ и „генеричност“ [Ibid.], кои честопати не се сфаќаат на идентичен начин кај различни автори. Сепак, во основата на дефинирањето на определеноста се тргнува од два различни, но комплементарни става, изложени кај А. Агељар-Гевара и др. [Aguilar-Guevara et al. 2019, iii]. Тие се концентрирани меѓу погледите на Г. Фреге, Б. Расел и П. Стросон, кои тврдат дека „определеноста првенствено вклучува состојба — утврдена или претпоставена — во која опишаната содржина има единствен ентитет (во дадениот контекст)“ и, наспрема нив, ставот на П. Кристоферсен, разработен и образложен од И. Хајм и Х. Камп, во чија основа се наоѓа тврдењето дека определеноста „зависи од постоењето референт, заеднички познат и за зборуваачот и за слушателот“ [Ibid.]. Современите истражувања ја дисецираат определеноста и натаму, покажувајќи и извесни нејзини други специфики (сп. [Aguilar-Guevara et al. 2019: iii–iv]).

Членот претставува ознака за „определеноста на даден предмет, неговото обособување од родовиот поим под кој потпаѓа“ [Конески 1999: 228], „детерминатор чија главна улога е да ја маркира именската група како определена или како неопределена“ [Matthews 2005: 25]. За членот велите дека врши „идентификација на предметот наспрема други предмети во непосредна зависност, споредување или противставување“ [Георгиев 1999: 260]. Се работи за „морфолошко јадро на категоријата определеност“ (во некои јазици слободна морфема, одделна лексема или, во други, како во македонскиот, афикс, сп. [Минова-Ѓуркова 2000: 38]) и со него се „сигнализира оти се посочуваат предмети на мислата однапред идентификувани за говорителот“ [Тополињска 1974: 62]. Тој ѝ припаѓа на именската група, се појавува кај иницијалниот член на групата, на нејзиниот апсолутен почеток, па дури врши и „синтагматска

делимитациона функција – сигнализира почеток на фразата, пружа помош при сегментација на текстот, сп. на пр. *Разочаран трговецот бргу отиде*. спрема: *Разочараниот трговец брзо отиде.* [Ibid].

Кога ја имаме предвид најраспространетата теорија за членот, според Ј. Крамски [Krámský 1972: 23], онаа за неговата детерминативност (определеност), маркираноста со нулти експонент на определеноста подразбира неопределен² опфат (indefinite extent), додека, пак, определенениот член го намалува опфатот и поставува извесни граници vis-à-vis целиот род. Во таа смисла, контрастот што може да се воспостави не ги противставува определенениот и неопределениот член, туку определенениот со сите други елементи на множеството. Според Крамски [Krámský 1972], главната одлика на членот е неговата употреба во генерични конструкции. Наспрема тоа, З. Тополињска [1982] ја дава и ситуационската определеност како контекст во кој ексклузивитетот го има членот.

Употребата на членот во генерични определени именски групи навидум се коси со поимот на индивидуализацијата. Сепак, Ј. Курц [кај Krámský 1972: 21] тоа го толкува како земање на индивидуализиран елемент како претставник на родот (генусот), но повеќе како индивидуализација на извесен тип единки наспрема друг тип единки [Ibid.]. Тоа би значело дека генеричната определеност ја носи ознаката /+определеност/, ако ја претпоставиме идентификацијата на родот преку секој член на родот (во примерот (1) во обликот: инженер = инженер₁ + инженер₂ + инженер₃... + инженер_n, но и инженер = инженер₁, истовремено: инженер = инженер₂; инженер = инженер₃; инженер = инженер_n), во смисла на тоа дека родовата определеност е збирот на сите елементи, но името на збирот може да подразбере идентификацијата што се врши преку заедничкото име на множеството и за секој одделен елемент.

(1) **Инженерот** ја проектира инсталацијата (а не архитектот).

Според О. Младенова [Mladenova 2007: 9], средствата за искажување на определеноста се наоѓаат во рамките на именската (номиналната) структура, а нејзината содржина е прагматичка, семантичка, лексичко-морфолошка и синтаксичка; всушност, граматичката категорија определеност има полнеж на повеќе јазични/лингвистички нивоа. Младенова се повикува на моделот на А. Шмељов [Mladenova 2007: 48], кој се занимава со опозициите: тривијално наспрема нетривијално индивидуализирање (првично може да се најде кај М. Селезнев); константен наспрема променлив (варијабилен) денотативен простор; конкретна наспрема генерализирана референција. Последната поделба на Шмељов

² Повеќе за една класификација на експонентите на неопределеноста во македонскиот, в. во нашата статија [Карапејовски 20186].

[Шмелев 1992: 266–278] најмногу одговара на онаа на Л. Минова-Ѓуркова [2000: 119–137], каде што конкретната (кај Шмелов) е специфична референција, а генерализираната во еден свој дел ја опфаќа генеричната, односно, пред сè, се однесува на неа, а во друга на она што тој го нарекува „општоегзистенцијални ИГ“. Тука можеме да ја споменеме, како блиска на генеричната, и нереферентната употреба. Тие се мошне блиски и во нивната интерпретација „има извесни разлики во третманот: некои автори сметаат дека се работи за генерична референција, а други — за отсуство на референција, за нереферентни ИГ, што е поприфатливо...“ [Минова-Ѓуркова 2000: 132]. Всушност, на извесен начин Шмелов нереферентните ИГ индиректно ги третира како генерично определени, бидејќи наведува дека она од што тргнува, основниот критериум, т. е. условот што треба да го исполни некоја ИГ за да ја класификува во некоја од зададените категории е тоа дали таа упатува кон „конкретен, индивидуален објект или кон отворено, во принцип, неограничено множество објекти“ [Шмелев 1992: 277].

За да направи дистинкција меѓу референтната и атрибутивната употреба на именските групи, Шмелов го наведува примерот: *Самый опасный хищник живет в Африке* (‘Најопасниот грабливец живее во Африка’, за кој вели дека е подложен на две интерпретации — *самый опасный хищник* е референтна (заправо, генерична) ИГ, ако со неа се мисли на леопардот. Наспрема ова, ако говорителот не ја врзува содржината на ИГ со својствата на конкретна класа, кои не се искажани во описот, употребената ИГ е атрибутивна [ibid.]. Практично, затоа Шмелов зборува и за „општородова ИГ“ (генерична) наспрема атрибутивна употреба, кога „говорителот не располага со какви било релевантни информации за индивидуализација на референтот, освен оние што ги соопштува во исказот“ [Шмелев 1992: 276].

Па, така, ако речеме: *Најпознатиот цезер живее во Америка*, можеме да мислиме на некој конкретен цезер и ИГ да биде референтна и определена (специфична), но можеме определеноста да ја врземе само за карактеристиката што му е дадена на ‘X’ (икс) во исказот, па модификаторот, кој е во атрибутивна функција, да го ситуира овој пример во групата „атрибутивни“, според Шмелов. На овој начин уште еднаш доаѓа до израз егоцентричноста како карактеристика на определеноста.

Ваквите различни погледи и обиди за дефинирање на определеноста, како и за класификација на видовите определеност со референцијалните карактеристики на ИГ, се групираат околу степенот на индивидуализација на споменатиот елемент, т. е. степенот на познатост и издвоеност за учесниците во говорната ситуација, која нужно ги подразбира испраќачот и примачот на пораката, граматикализирани преку

[Шмелев 1992: 266–278] најмногу одговара на онаа на Л. Минова-Гуркова [2000: 119–137], каде што конкретната (кај Шмелев) е специфична референција, а генерализираната во еден свој дел ја опфаќа генеричната, односно, пред сè, се однесува на неа, а во друга на она што тој го нарекува „општоегзистенцијални ИГ“. Тука можеме да ја споменеме, како блиска на генеричната, и неререферентната употреба. Тие се мошне блиски и во нивната интерпретација „има извесни разлики во третманот: некои автори сметаат дека се работи за генерична референција, а други — за отсуство на референција, за неререферентни ИГ, што е поприфатливо...“ [Минова-Гуркова 2000: 132]. Всушност, на извесен начин Шмелев неререферентните ИГ индиректно ги третира како генерично определени, бидејќи наведува дека она од што тргнува, основниот критериум, т.е. условот што треба да го исполни некоја ИГ за да ја класификува во некоја од зададените категории е тоа дали таа упатува кон „конкретен, индивидуален објект или кон отворено, во принцип, неограничено множество објекти“ [Шмелев 1992: 277].

За да направи дистинкција меѓу референтната и атрибутивната употреба на именските групи, Шмелев го наведува примерот: *Самый опасный хищник живет в Африке* (*Најопасниот грабливец живее во Африка*), за кој вели дека е подложен на две интерпретации — *самый опасный хищник* е референтна (заправо, генерична) ИГ, ако со неа се мисли на леопардот. Наспрема ова, ако говорителот не ја врзува содржината на ИГ со својствата на конкретна класа, кои не се искажани во описот, употребената ИГ е атрибутивна [Ibid.]. Практично, затоа Шмелев зборува и за „општородова ИГ“ (генерична) наспрема атрибутивна употреба, кога „говорителот не располага со какви било релевантни информации за индивидуализација на референтот, освен оние што ги соопштува во исказот“ [Шмелев 1992: 276].

Па, така, ако речеме: *Најпознатиот џезер живее во Америка*, можеме да мислиме на некој конкретен џезер и ИГ да биде референтна и определена (специфична), но можеме определеноста да ја врземе само за карактеристиката што му е дадена на 'X' (икс) во исказот, па модификаторот, кој е во атрибутивна функција, да го ситуира овој пример во групата „атрибутивни“, според Шмелев. На овој начин уште еднаш доаѓа до израз егоцентричноста како карактеристика на определеноста.

Ваквите различни погледи и обиди за дефинирање на определеноста, како и за класификација на видовите определеност со референцијалните карактеристики на ИГ, се групираат околу степенот на индивидуализација на споменатиот елемент, т.е. степенот на познатост и издвоеност за учесниците во говорната ситуација, која нужно ги подразбира испраќачот и примачот на пораката, граматикализирани пре-

ку категоријата лице, со површински експоненти во лични заменки за прво и за второ лице, односно наставките за лица кај глаголите во личноглаголска форма.

Еден можен поглед кон генеричната референција е дека таа, *mutatis mutandis*, својот еквивалент го наоѓа во поимот и во значењето, како и во практичната примена на денотацијата. Од друга страна, можеме да претпоставиме апстракција кај денотацијата и сите елементи на денотираниот поим, во сферата на замисленото — да бидат дел од множеството што ќе може да се подведе под именителот — генерична референција.

Системот на старословенскиот јазик е лишен од граматикализиран начин за искажување на определеноста во именски групи немодификувани од придавка³. Во постканонскиот период, особено на јужнословенска почва, забележуваме тенденции кон развој на член.

„Развивањето на категоријата определеност може да се насети и од извесен број примери во кои формите од показните заменки *тѣ, онѣ* се во постпозиција, на пр. во *Шаф*: *гласѣ ѡнѣ* 10v, *данилѣ ѡнѣ* 32г, *дрѣво ѡнѣ* 45v, *смоковницѣ ѡнѣ* 66v, во *Орб*: *смоковницѣ ѡнѣ* 102а. Примери со ваква употреба на показната замена се забележани и во *Лобк*... Во однос на застапеноста на формите од показните заменки во ваква функција се забележува дека најчести се формите со заменката *съ*, па со *онѣ* и *отѣ*, додека формите со *овѣ* речиси воопшто не се застапени. Со вокализацијата постпозитивно употребената показна замена се спојува со претходната именка и претставува членска морфема..., во *Дбм*: *образосѣ* 10г, *родосѣ* 15v, *гласосѣ* 162v, *члѡвѣѣжосѣ* 24v, *стоуденецосѣ* 131v, *рѣботѣ* 80v, *денотѣ* 125г.

За разлика од состојбата во старословенските текстови, во разгледуваниот црковнословенски корпус се забележуваат и примери на постпозитивна употреба на заменката во кос падеж во *Рад*: и *ѡще не бы господѣ съкратилъ днии тѣхѣ* 132b/*Мс*13,20, во *Лобк*: *прѣжде дѣнеи ѡнѣхѣ* 17г, *въ жъциѣхѣ ѡнѣхѣ* 141v, и *положн каменн ѡномоу* 149г“ [Црвенковска, Макаријоска 2018, 16–17].

Во литературата речиси едногласно за прв писмено фиксиран пример на целосно развиен морфолошки врзан член во македонската редакција на црковнословенскиот се смета оној од Добрејшовото евангелие од XIII в. — *злыотѣ рѣвѣ, бидејќи во него може да се види и карактеристиката членот да се појави кај првиот елемент од именската група*⁴, односно тоа „ни покажува дека членската морфема *-от* се пренесувала веќе како посебен морфолошки елемент од именката на придавката (кон нејзината определена форма која сега станува само основа на членуваната придавска форма)“ [Конески 1996: 153].

³ Одделен предмет на интерес се модификуваните именски групи со придавка, зашто во адјективниот систем постојат долги и кратки — определени и неопределени форми.

⁴ Се работи за прв пример на целосна развиеност, но не и прв пример воопшто.

Сепак, тоа не е и првиот пример на употреба на демонстратив во постпозиција и негово слевање со претходниот збор. На пример, во Асемановото евангелие од крајот на X или почетокот на XI век забележуваме:

(2) 26. паџ же оубо работъ кланѣаше са глѣ. гн потрѣпи на мѣнѣ и вѣсе ти вѣздамъ.
ю. мнлосрѣдовавъ же гѣ раба того поустѣ и н длѣгъ отъпоустѣ емоу. ю. ншеѣѣ же
работ. обрѣте еѣдиногѣ ѣ клеверѣтъ свонхъ. . [...] [Добр., Матеј 18, 26–28]

Како што наведува Д. Пандев [2011: 10], една од морфолошките особености на Асемановото евангелие се токму „зачетоци[те] на членувани форми кај именките од машки род како резултат од вокализацијата на еровите во позиција на крајот на именката и пред показната замена: **РАБОТЪ**“.

Се разбира, тука не можеме да зборуваме за добро изградена и развиена парадигма, односно за каква било граматикализација, но јасно се гледа формалниот образ на подоцнежната регуларност. Може да се каже дека вакви членувани примери, „[...] од типот: **родосъ, образосъ, работъ, домотъ** и др. среќаваме уште во најстарите словенски писмени споменици од X и XI век...“ [Илиевски 1988: 118].

Доказ за обопштувањето на тврдата промена во почетокот на XIII век се и примерите од Добрејшовото евангелие (сп. [Конески 1996: 154]) — **стоуденецосъ, денотъ**. И тука има простор да се реafirмира тврдењето дека се работи само за дистрибуциска варијанта на показните заменки — погорните примери тешко дека може семантички, т.е. категоријално да се третираат како форми со изграден член — но, делумен демант на ова тврдење доаѓа од употребата на анафорската замена **нже, љже, љже** како преводен еквивалент на грчкиот член: **нже ѹловѣк, љже слава, љже небо**, иако тоа не се вклопувало во системот на старословенската синтакса [Мирчев 1953: 48]. Во таа смисла, К. Мирчев [Ibid., 45–50] влегува во суптилен дијалог со некои тврдења на Љ. Милетич за можноста од самостоен развој на членот и ја поддржува тезата (и) за нејзиниот балкански карактер. Отфрлувањето на прасловенскиот исход на членот е присутно и кај П. Хр. Илиевски [1988: 115–118], кој како причина за појавувањето го наведува, пред сè, феноменот на јазиците во контакт⁵, во овој случај во прв ред со грчкиот.

Од примерите јасно може да се увиди дека членот, макар и само како дистрибуциска варијанта на показните заменки (постпозиција, па вокализација на еровите и сраснување со претходниот збор) се јавува многу рано, додека синтетичката деклинација сè уште е мошне жива. По маке-

⁵ „...за два или повеќе јазичи може да се каже дека се во контакт ако се користат едновремено од исти луѓе. Корисниците на јазикот се locusот на тој контакт“ [Weinreich 1970: 1].

донските дијалекти се забележуваат и примери со членски морфеми на кои се додадени падежните наставки: *старцатого, старцутому, старцитим*, во корчанскиот говор (в. кај Конески 1996: 152); односно, според Б. Видоески:

„остатоци од синтетичката дефлекција на членските морфеми освен во горанскиот, скопскоцрногорскиот и кривопаланечкиот [...], се запазиле во живата реч уште во бобоштенскиот (корчанскиот) македонски говор и делумно во кумановскиот [...] ; [Д]ативната синтетичка форма од машки род може да се сретне уште во долнопреспанскиот и во југозападните костурски села, но веќе како лексикализирана особеност и во посесивни искази и тоа претежно кај личните имиња“ [Видоески 1999: 196–197].

Ова е делумен доказ на хипотеза дека членот се развил додека морфо-лошките падежни наставки сè уште биле актуелни и дека тие коегзистирале, што може да се потврди преку дијалектните форми, во кои се среќава и едната и другата наставка.

Примерот од Добрејшовото евангелие е мошне важен, бидејќи кај него се работи за членот употребен нереферентно, со извесна потенцијална специфична референција [сп. го примерот (3) и преводот од Библијата на современ македонски јазик, пр. (4)]:

(3) *аше ли рѣтъ злѣишт рабѣ въ срци своемъ [...]* (Добр. Матеј XXIV, 48)

Интересно е што во современиот превод на Библијата на македонски во истиот стих се користат демонстративот *тој*, наместо наставката *-от*:

(4) *48 Ако, пак, тој слуга е лош и си рече во срцето свое [...]*

Ваквата употреба во современиот јазик има своја паралела во примери од типот на:

(5) *Да го видам јунакот / тој јунак што ќе го реши проблемов.*

(6) *Ќе се најде ли мажот / тој маж што ќе му се спротивстави.*

Во сите овие примери членот се употребува како позициска варијанта на демонстративите и речиси без проблем може да се замени членската постпозитивна морфема со соодветната показна замена од која потекнува. Тоа го ограничува членот на деиксис и, особено, на ендофорично ситуирање во просторот, во смисла на упатувањето назад (меѓу другото и поради тоа што нема текст без анафора, а демонстративите фреквентно се користат за такво упатување). Отсуството на примери со генерична и ситуациона референција речиси до XIX век, според текстовите од македонската редакција на црковнословенскиот што ги имавме предвид,

покажува отсуство на граматикализација⁶ на членот во македонскиот сè до јазикот на Пејчиновиќ и Крчовски, земен како парадигма на деветнаесеттовековното просветителство во македонски контекст. Имено, дури и дамаскините, пред сè, во Крнинскиот и во Киевскиот дамаскин, каде што јасно се гледа навлегувањето на народниот јазик (сп. Илиевски 1972; 1988; Илиевски, Илиевска 2015), не може да се издвои таков пример. Се насочуваме кон Тиквешкиот зборник, особено на Физиологот. Се работи за превод/адаптација на текст што е „анонимно дело, напишано на грчки јазик во ранохристијанскиот период (најдоцна во IV в.), во кое на алегоричен начин се зборува за разни животни, билки и минерали“ (сп. [Поп-Атанасов 1989: 289]. Со оглед на тоа што животните се внесуваат со нивните општи (генерични) својства, интересно е да направиме споредба со современата состојба во јазикот, каде што во таквите случаи би се појавил членот со неговото генерично значење, односно во именски групи со генерична референција⁷.

- (7) *З’б’р јест в пустинах и не пијет води...*
 (8) *Идроп јест в мори всем рибам војевда.*
 (9) *Орел јест всем птицам цар и живет т једин...*
 (10) СЛОВО ЗА **ДЕТЛА** / *Дет јест настра птица.*
 (11) *Голуб јест мека птица.*
 (12) *Змија јест лјута вешт параје всех вешт.*
 (13) *Паун јест лепа вешт.*

наспрема, во современиот јазик:

- (14) *Орелот е грабливец.*
 (15) *Змијата е опасно животно.*

Од погорните примери јасно е дека генеричната референција останува

⁶ Под граматикализација го имаме предвид, како што наведува К. Леман, сфаќањето на „Лајонс [кој] конзистентно го користи изразот ‘х е граматикализиран во јазикот Ј’ само ако х е семантичка категорија што е претставена со граматичка категорија во Ј“ [Lehman 2002: 10].

⁷ Примерите во современа транскрипција се според Страници од средновековната книжевност [Антиќ, Поленаковиќ 1978].

И покрај тоа што текстовите од овој период, главно, се под влијание на постарите ракописи и на црковнословенската традиција, каде што живо се користи целосната деклинациска парадигма, сепак, некористењето на членот во ваквите контексти не може сосема да се врзе со пишаната традиција: во ракописите членот се користи во другите негови значења и употреби.

во функционалното поле на нечленуваните именски групи. Примерите што се појавуваат во Тиквешкиот зборник (в. [Пандев 1984: 63–65]), најчесто го носат значењето на деиксисот (просторна определба /+блиску/ или /+далеку/), односно — покрај дисталноста и проксималноста — употреба за деиксис *sensu lato*, т. е. земајќи го текстот како простор во смисла на анафората:

(16) *повели агглоу прѣстати ѿнои дши. и то^м ч^а прѣдѣсташе поср^дѣ и позна ди[’]таа.* [Пандев 1984: 64]

Ако генеричноста, *ex definitione*, се коси со членот и ако се појавува доцна во македонскиот јазичен простор, се поставува прашањето на причините и начинот на нејзиното појавување воопшто. Постојат две можни толкувања зошто се појавува членот кај генеричните примери, кои можат да се наречат, условно, *синтаксичко* и *семантичко* (сп. [Тополињска 1982; Карapeјовски 2017; Idem 2018a; Idem 2018б]).

Синтаксичкото подразбира поголем акцент кон тематско-рематската структура на реченицата, прагматиката и принципот на аналогијата во врска со познатоста на субјектот, кој вообичаено оди на почетокот на реченицата, пред предикатот и пред објектот. Претпоставуваме дека, ако нешто стои во иницијална позиција во реченицата и е тема, тогаш добива член, независно дали навистина има (= употребено е *in suppositio formalis*) или нема свој референт во стварноста (сп. [Карapeјовски 2017; Теунисен 1984; Тополињска 1982]).

Семантичкото толкување вели дека поим/множество означено генерично се подложува на идентификација како и секој член на множеството. Ergo, синтагмата што го посочува добива член.

„Едно множество и/или еден поим посочен со генеричка синтагма, на ист начин како и секој индивидуализиран елемент на множеството (денотат на поимот), се подложува на идентификација и следствено синтагмата што го посочува може да се појави во текстот со соодветен членски оператор“ [Тополињска 1982: 708].

Се очекува дека и контекстот игра извесна улога, а аналогијата се согледува и од бугарските примери на Младенова [Mladenova 2007: 125]⁸:

(17) *Дрџската на лопатата се счупи.*

(18) *Дрџската на лопатата се прави от буково дѣрво.*

каде што може да се претпостави дека по аналогија од (17) — специфич-

⁸ Тука ги предаваме во кирилична транслитерација. Оригиналот е на латиница:
Držkata na lopatata se sčupi. Držkata na lopatata se pravi ot bukovo dërvo.

на определеност, членот се појавува и во (18) — генерична определеност. Дури и ако го немаме предвид поширокиот контекст, самото глаголско дејство во овие изолирани реченици (аорист : презент) станува — контекст.

Во основата, ние го прифаќаеме т.н. синтаксичко толкување на појавувањето на членот во генерично определени именски групи, односно воздејството на принципот на аналогијата: во јазиците што немаат морфолошки падеж, како македонскиот⁹, редот на зборовите има поголем степен на фиксност или барем на очекуваност. Па, така, најчесто подметот се наоѓа во позиција пред предикатот. Со оглед на тоа што подметот е, обично, вршител на дејството и тој е познат, т.е. е тема во актуелното расчленување, а членот го означува познатото (пред сè, но не само тоа), логично е тој да добие член. Па, сега, и сите други именски групи во таа позиција добиваат член, дури и да не се специфично определени.

(19) *Докторот* ме прегледа.

(20) *Докторите* се хумани луѓе.

Во примерот (19) се работи, надвор од контекст, за ситуациона определеност — единствениот доктор што се наоѓа во конкретниот контекст / конситуација ('тој доктор што беше на смена тој ден / што беше во болницата..., ме прегледа'). Во примерот (20), пак, се работи за генерична определеност ('ако е доктор, тогаш е хуман човек'; 'кој било доктор / секој доктор е хуман човек'). Кога би ја замениле соодветната членска морфема со нејзиниот парник во системот на демонстративите, ќе се види дека показните заменки се блокирани во однос на искажувањето генерична референција, па нивната евентуална употреба ќе ја изменат семантичката парафраза на исказите¹⁰:

(21) *Тој доктор* ме прегледа.

(22) *Тие доктори* се хумани луѓе.

И во двата примера ((21) и (22)) јасно се ограничува референцијата и од ситуациона/генерична преминува во специфична или, пак, анафорски се определуваат именските групи ('оној доктор за кој зборувавме / што го споменавме претходно, ме прегледа'; 'тие доктори за кои зборувавме / ги знаевме, се хумани луѓе').

Тргачки од вообичаената претпоставка дека во најголемиот број

⁹ Во македонскиот отсутствува морфолошкиот падеж во именскиот систем, освен остатоците за датив и акузатив, како и *casus generalis* (формално еднаков со долгата акузативна форма, кој оди со предлози) кај личните заменки.

¹⁰ За повеќе в. [Карапејовски 2017].

случаи субјектот е тема, особено кога е во иницијална позиција во реченицата, а темата е позната, идентификувана, тој реченичен член добива и маркер за определеност во вид на членска морфема, дури и кога семантички не му „следува“:

(23) *Луѓето живеат на Земјата.*

Примерот (23) може да добие адверсативно дополние во вид на контрастирање: *...а не на Марс*, па може да се претпостави дека *Земјата* е рема. Темата *луѓето* реферира генерично, на цел род. Како што споменавме претходно, идентификацијата на родот е условна, ние немаме висстински издвоен, единствен референт. Затоа можеме да претпоставиме дека тезата на Тополињска [1981], за која ние се изјаснивме претходно [Karapejovski 2017; Idem 2018a; Idem 2018b], дека во индикативна иницијална ненегирана субјектна позиција членот е речиси задолжителен по аналогија, веројатно е најлогичното и најточно решение за проблемот со појавата на членот кај генеричната референција.

Во прилог на ова оди и тезата дека, при варирање на позицијата на субјектот и неговата промена од вообичаената иницијална во финална, на пример, членот ќе се изгуби, неговата употреба нема да биде можна, па примерот (24), *mutatis mutandis*, ќе гласи:

(24) *На Земјата живеат луѓе.*

Такви се и примерите од типот на:

(25) *Студенти(те) прават револуции.*

(26) *Револуции прават студенти.*

(27) *Главата ме боли (од тебе).*

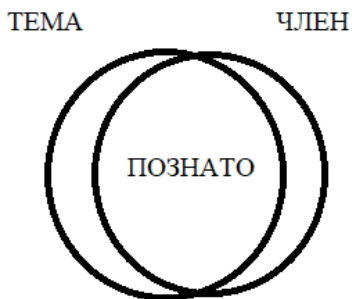
(28) *Ме боли глава(та).*

И покрај тоа што се работи и за посесивност (својата) и за нешто што е единствено и еднозначно идентификувано, па затоа и деловите од телото, според нормата одат со член, сепак, разговорниот стандард покажува речиси целосно отсуство на овој маркер кај помладите генерации, особено во наддијалектот на Скопје. Но, дури и кај таквите говорители, кои во други позиции, како во (28), би го испуштиле членот, речиси без исклучок не можат да го направат тоа, од синтаксички причини, во примерот (27).

Во овој правец одат и забележувањата на Теунисен [1984], која тргнува од вообичаената претпоставка за врзување на членот со темата. Таа акцентот го става на тоа дека дефинирањето на членот и дефини-

рањето на темата се пресекуваат:

„Зборовите се членуваат кога означуваат некој познат, определен предмет. А за темата во повеќето случаи важи истото: Темата на реченицата е нешто што е веќе познато“ [Теунисен 1984: 45].

Па, така,

„темата на реченицата треба да е членувана (се разбира, ако е тоа возможно, ако не постојат граматички причини поради кои членувањето е исклучено); членот би можел да биде формален признак на темата, значи едно од средствата за изразување на комуникативното расчленување“ [Теунисен 1984: 45].

Во тој контекст може да се толкува и дефинирањето на членот од Падучева [1981] (сп. кај [Боронникова 2002: 6]) како „актуализатор на денотативниот статус“: апстрактизацијата на поимот се конкретизира, тој станува актуелен, „јазикот станува говор“ (Бали кај Боронникова, [Ibid.]); денотатот, т.е. поимот „оживува“, се актуализира преку референт (макар толкуван и генерично — секој елемент од множеството, бидејќи сите тие постојат како реални единици) и станува предмет (физички или на мислата, сеедно).

Ако ги земеме предвид наведените примери од Теунисен:

(29) *Убавата жена пее.*

(30) *Една убава жена пее.*

(31) *Убава жена пее.*

ќе се дојде до заклучокот што го споделуваат со Иванчев: ако субјектот е тема, мора да биде членуван. Ако не е, тогаш се употребува *еден/некој*, но може да биде тема само во иницијална позиција, т.е. ако примерот (30) се трансформира во:

(32) *Пее една убава жена.*

тогаш нечленуваниот субјект станува рема. Збороредот и членот, кои за Теунисен (сп. [Теунисен 1984: 46]) се двете средства за обележување на темата, тука се дополнуваат.

Примерот (31) покажува дека темата треба да се бара кај *нее*, а не кај субјектот (*убава жена*), па по погорниот тест, со адверсативно надополнување оваа реченица би гласела:

(33) *Убава жена нее... а не маж; а не неубава...* итн.

Третата варијанта што ја наведува Теунисен [1984: 47] ја поставува членуваната тема субјект или како тема или како дел од комплексна рема. Во примерот:

(34) *На ливадите беше рамно, широко и убаво. Покрај нив течеше реката.*

или, пак:

(35) *Војниците дојдоа.*

(36) *Дојдоа војниците.*

сосема јасна е работата во примерот (35), во кој субјектот е тема. Но, примерите (34) и (36) покажуваат дека е можно субјектот што е членуван да биде рема, но во специјални услови — кога реченицата е нерасчленета, односно целата е рема, бидејќи во примерот (36) Теунисен претполага одговор на прашањето: *Што се случи?* Исто и кај (34), каде што ремата се наоѓа кај „течеше реката“. Ова наведува на нејзиниот заклучок дека темата субјект е секогаш членувана. Членуваниот субјект не може да биде рема самостојно, туку е дел од комплексна рема — покрај кај подметот, ремата треба да се бара и на некое друго место. Кај О. Мишеска-Томиќ се наоѓа и тврдењето дека

„тематски номиналните изрази што се во почетокот на реченицата, по правило, се определени (било да се лексички определени како такви или не), испитувачите на јазикот заклучуваат дека во јазиците кои немаат лексеми што одбележуваат определеност, почетната положба во реченицата означува определеност, а поглаголската положба неопределеност. Овој заклучок, меѓутоа, е резултат на коинциденција. Редот на зборовите не обележува определеност, тој само корелира со неа“ [Мишеска-Томиќ 1977: 93].

Во употребата на експонентите се појавува и почнува силно да влијае врз дистрибуцијата (се разбира, и врз значењето) и комуникациската структура на реченицата. Логично е да се претпостави дека актуелното реченично расчленување бара член кај познатото, кај темата, а таков индикатор може да отсуството кај новото, кај ремата. Членот, како што

видовме, сепак, може да биде и дел од рема, ако се работи за нерасчленета реченица или, пак, ако е таа комплексна по својата структура и пројава (зафаќа повеќе елементи, освен членуваната именска група).

Библиографија

- Антиќ, Поленаковиќ 1978
Антиќ В., Поленаковиќ Х., *Страници од средновековната книжевност*, Скопје, 1978.
- Боронникова 2002
Боронникова Н. В., *Функционален анализ семантики артикля* (дисертација на соискание ученој степени кандидата филолошеских наук, Пермь, 2002).
- Видоески 1999
Видоески Б., *Дијалектите на македонскиот јазик*. 3, Скопје, 1999.
- Георгиев 1999
Георгиев Ст., *Морфологија на българскиот книжовен јазик*, В. Търново, 1999.
- Илиевски 1972
Илиевски П. Хр., *Крнински дамаскин*, Скопје, 1972.
- 1988
Илиевски П. Хр., *Балканолошки лингвистички студии*, Скопје, 1988.
- Илиевски, Илиевска 2015
Илиевски П. Хр., Илиевска Кр., *Киевски дамаскин*, Скопје, 2015.
- Карапејовски 2017
Карапејовски Б., Показните заменки наспрема морфолошки врзаниот член како експоненти на категоријата определеност во македонскиот јазик, *Прилози на Одделението за лингвистика и литературна наука на МАНУ = Contributions. Section of Linguistics and Literary Science*, 42/1–2, 2017, 5–18.
- 2018a
Карапејовски Б., *Јазикот и стварноста: дистрибуцијата на заменските клитики во македонскиот јазик*, Скопје, 2018.
- 2018б
Карапејовски Б., Една можна класификација на експонентите на неопределеноста во македонскиот јазик = A possible classification of indefiniteness exponents in Macedonian, *Slavia Meridionalis*, 18, 2018.
- Конески 1996
Конески Бл., *Историја на македонскиот јазик*, Скопје, 1996 [1986].
- 1999
Конески Бл., *Граматика на македонскиот литературен јазик*, Скопје, 1999 [1982].
- Минова-Ѓуркова 2000
Минова-Ѓуркова Л., *Синтакса на македонскиот стандарден јазик*, Скопје, 2000.
- Мирчев 1953
Мирчев К., Кога възниква членната форма во българскиот јазик, *Български јазик*, 1, 1953, 45–50.
- Мишеска-Томиќ 1977
Мишеска-Томиќ О., За комуникативната перспектива, *Годишен зборник на Филолошкиот факултет*, 3, 1977, 73–98.

Падучева 2010

Падучева Е. В., *Высказывание и его соотнесенность с действительностью (Референциальные аспекты семантики местоимений)*, Москва, 2010.

——— 2019

Падучева Е. В., *Эгоцентрические единицы языка*, 2-е изд. (= *Studia philologica*), Москва, 2019.

Пандев 1984

Пандев Д., *Тиквешки зборник – лингвистичка анализа* (магистерски труд, Скопје, 1984).

——— 2011

Пандев Д., *Македонска хрестоматија*, Скопје, 2011.

Поп-Атанасов 1989

Поп-Атанасов Ѓ., *Речник на старата македонска литература*, Скопје, 1989.

Теунисен 1984

Теунисен М., Улогата на членот при комуникативното и синтаксичкото раслојување на реченицата, *X научна дискусија на Меѓународниот семинар за македонски јазик, литература и култура*, Скопје, 1984.

Тополињска 1974

Тополињска З., *Грамматика на именската фраза во македонскиот литературен јазик*, Скопје, 1974.

——— 1982

Тополињска З., Мак. еден – неопределен член? *Македонски јазик*, 32–33 (1981–1982), 1982, 705–715.

Црвенковска, Макаријоска 2018

Црвенковска Е., Макаријоска Л., Заменските форми во црковнословенските ракописи од македонска редакција, *Реферати на македонските слависти на XVI меѓународен славистички конгрес во Белград, Република Србија, август 2018 година (специјално издание)*, Скопје, 2018, 5–28.

Шмелев 1992

Шмелев А. Д., Определенность-неопределенность в аспекте теории референции, А. В. Бондарко, ред., *Теория функциональной грамматики. Субъектность. Объектность. Коммуникативная перспектива высказывания. Определенность/неопределенность*, С.-Петербург, 1992, 266–278.

Aguilar-Guevara et al. 2019

Aguilar-Guevara A., Pozas Loyo J., Vázquez-Rojas Maldonado B., eds., *Definiteness across languages* (= *Studies in Diversity Linguistics*, 25), Berlin, 2019.

Jakobson 1960

Jakobson R., *Linguistics and poetics, Style in Language*, New York, 1960.

Karlič 2011

Karlič V., Kategorija (ne)odredenosti u hrvatskom i makedonskom jeziku, G. Kalogjera, ed., *Zbornik radova s Međunarodnog znanstvenog skupa Hrvatsko-makedonske književne, jezične i kulturne veze održanog u Rijeci od 23. do 25. ožujka 2011*, Rijeka, 2011, 319–332.

Kierkegaard 1992

Kierkegaard S., *Concluding unscientific postscript to philosophical fragments*, Princeton, 1992.

Krámský 1972

Krámský J., *The article and the Concept of Definiteness in Language*, Hague, Paris, 1972.

Lehman 2002

Lehman C., *Thoughts on grammaticalization*, 2nd ed. (= *Arbeitspapiere des Seminars für Sprachwissenschaft der Universität Erfurt*, 9), Erfurt, 2002.

Lyons 1977

Lyons J., *Semantics*, 1, Cambridge, 1977.

Matthews 2005

Matthews P. H., *The concise Oxford dictionary of linguistics*, Oxford, 2008.

Mladenova 2007

Mladenova O., *Definiteness in Bulgarian: Modelling the processes of language change*, Berlin, New York, 2007.

Sosir 2004

Sosir F., *Spisi iz opšte lingvstike* (= Biblioteka Theoria), Sremski Karlovci, Novi Sad, 2004.

Weinreich 1970

Weinreich U., *Languages in Contact*, The Hague, Paris, 1970.

Boban Karapejovski

Ss. Cyril and Methodius University in Skopje

The Development of the Postpositive Morphological Article in Macedonian as an Exponent of Generic Reference

Abstract

The postpositive morphological article is a main exponent of the grammatical category of definiteness, alongside demonstrative pronouns, in Macedonian. Yet, there are types of definiteness where the article has specialized and has become the only instrument that can be used to mark the corresponding reference. Understanding of how something is identified, abstracted, defined, determined etc., is subjective and is within the act of communication, hence, the definiteness, *sensu lato*, and the article, *sensu stricto*, can be marked as egocentric units of the language (egocentrics). Contrary to that, the generalness, which means indication to a set as a whole, i.e., *genus, grosso modo*, excludes the article as an exponent of definiteness taken as a set of a finite number of elements that can be identified. Historical development of the article shows that the article was the last to occur as an indicator in this type of reference, and it was influenced by syntactic and pragmatic factors: the structure of the sentence and the current sentence layering, i.e., theme-rheme structure of the utterance.

Keywords

definiteness, article, reference, generic reference, exponents

References

Aguilar-Guevara A., Pozas Loyo J., Vázquez-Rojas Maldonado B., eds., *Definiteness across languages* (= Studies in Diversity Linguistics, 25), Berlin, 2019.

Antić V., Polenaković H., *Stranici od srednovekovnata kniževnost*, Skopje, 1978.

Crvenkovska E., Makarijoska L., *Zamenskite formi vo crkvoslovenskite raskopisi od makedon-*

ska redakcija, Referati na makedonskite slavisti na XVI međunaroden slavistički kongres vo Belgrad, Republika Srbija, avgust 2018 godina (specijalno izdanje), Skopje, 2018, 5–28.

Georgiev St., *Morfologija na bŭlgarskiia knižoven ezik*, V. Tarnovo, 1999.

Glovacki-Bernardi Z. et al., *Uvod u lingvistiku*, Zagreb, 2007.

- Ilievski P. Hr., *Balkanološki lingvistički studii*, Skopje, 1988.
- Ilievski P. Hr., Ilievski P., *Kievski damaskin*, Skopje, 2015.
- Ilievski P. Hr., *Krninski damaskin*, Skopje, 1972.
- Jakobson R., Linguistics and poetics, *Style in Language*, New York, 1960.
- Karapejovski B., Pokaznite zamenki nasprema morfološki vrzaniot člen kako eksponenti na kategorijata opredelenost vo makedonskiot jazik, *Prilozi na Oddelenieto za lingvistika i literaturna nauka na MANU = Contributions. Section of Linguistics and Literary Science*, 42/1–2, 2017, 5–18.
- Karapejovski B., A possible classification of indefiniteness exponents in Macedonian, *Slavia Meridionalis*, 18, 2018.
- Karapejovski B., *Jazikot i stvarnosta: distribucijata na zamenskite klitiki vo makedonskiot jazik*, Skopje, 2018.
- Karlič V., Kategorija (ne)odredenosti u hrvatskom i makedonskom jeziku, G. Kalogjera, ed., *Zbornik radova s Međunarodnog znanstvenog skupa Hrvatsko-makedonske književne, jezične i kulturne veze održanog u Rijeci od 23. do 25. ožujka 2011*, Rijeka, 2011, 319–332.
- Kierkegaard S., *Concluding unscientific postscript to philosophical fragments*, Princeton, 1992.
- Koneski Bl., *Gramatika na makedonskiot literaturnen jazik*, Skopje, 1999 [1982].
- Koneski Bl., *Istorija na makedonskiot jazik*, Skopje, 1996 [1986].
- Krámský J., *The article and the Concept of Definiteness in Language*, Hague, Paris, 1972.
- Lehman C., *Thoughts on grammaticalization*, 2nd ed. (= Arbeitspapiere des Seminars für Sprachwissenschaft der Universität Erfurt, 9), Erfurt, 2002.
- Lyons J., *Semantics*, 1, Cambridge, 1977.
- Matthews P. H., *The concise Oxford dictionary of linguistics*, Oxford, 2008.
- Minova-Āurkova L., *Sintaksa na makedonskiot standarden jazik*, Skopje, 2000.
- Mirtschew K., Koga vūznikva chlenkata forma v bŭlgarskiia ezik, *Balgarski ezik*, 1, 1953, 45–50.
- Mišeska-Tomić O., Za komunikativnata perspektiva, *Godišen zbornik na Filološkiot fakultet*, 3, 1977, 73–98.
- Mladenova O., *Definiteness in Bulgarian: Modelling the processes of language change*, Berlin, New York, 2007.
- Paducheva E. V., *Egotsentricheskie edinitsy iazyka.*, 2nd ed. (= Studia philologica), Moscow, 2019.
- Paducheva E. V., *Vyskazyvanie i ego sootnesenost' s deistvitel'nost'iu (Referentsial'nye aspekty semantiki mestoimenii)*, Moscow, 2010.
- Pandev D., *Makedonska hrestomatija*, Skopje, 2011.
- Pop-Atanasov Ā., *Rečnik na starata makedonska literatura*, Skopje, 1989.
- Shmelev A. D., Opredelenost 'neopredelenost' v aspekte teorii referentsii, A. V. Bondarko, ed., *Teoriia funkcional'noi grammatiki. Sub'ektnost'. Ob'ektnost'. Kommunikativnaia perspektiva vyskazyvaniia. Opredelenost' / neopredelenost'*, St. Petersburg, 1992, 266–278.
- Sosir F., *Spisi iz opšte lingvistike* (= Biblioteka Theoria), Sremski Karlovci, Novi Sad, 2004.
- Teunissen M., Ulogata na členot pri komunikativnoto i sintaksičkoto raslojuvanje na rečenicata, *X naučna diskusija na Megunarodniot seminar za makedonski jazik, literatura i kultura*, Skopje, 1984.
- Topolinjska Z., *Gramatika na imenskata fraza vo makedonskiot literaturnen jazik*, Skopje, 1974.
- Topolinjska Z., Mak. eden — neopredelen člen? *Makedonski jazik*, 32–33 (1981–1982), 1982, 705–715.
- Vidoeski B., *Dijalektite na makedonskiot jazik*, 3, Skopje, 1999.
- Weinreich U., *Languages in Contact*, The Hague, Paris, 1970.

Бобан Карапејовски

Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје, Филолошки факултет „Блаже Конески“

д-р по хуманистички науки — македонски јазик и лингвистика, доцент

Бул. Гоце Делчев, 9а, Скопје, Македонија

karapejovski@flf.ukim.edu.mk

Received February 13, 2021